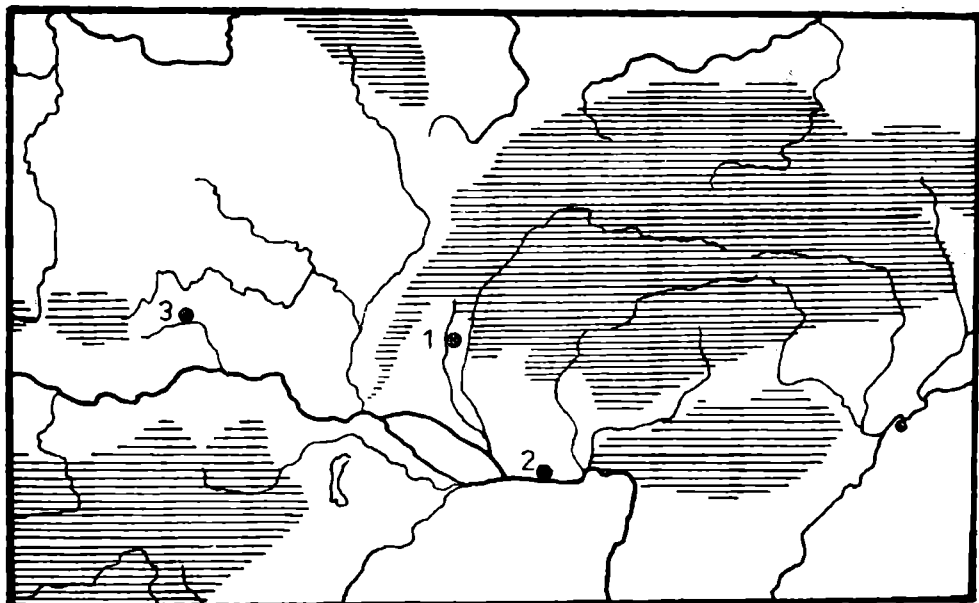

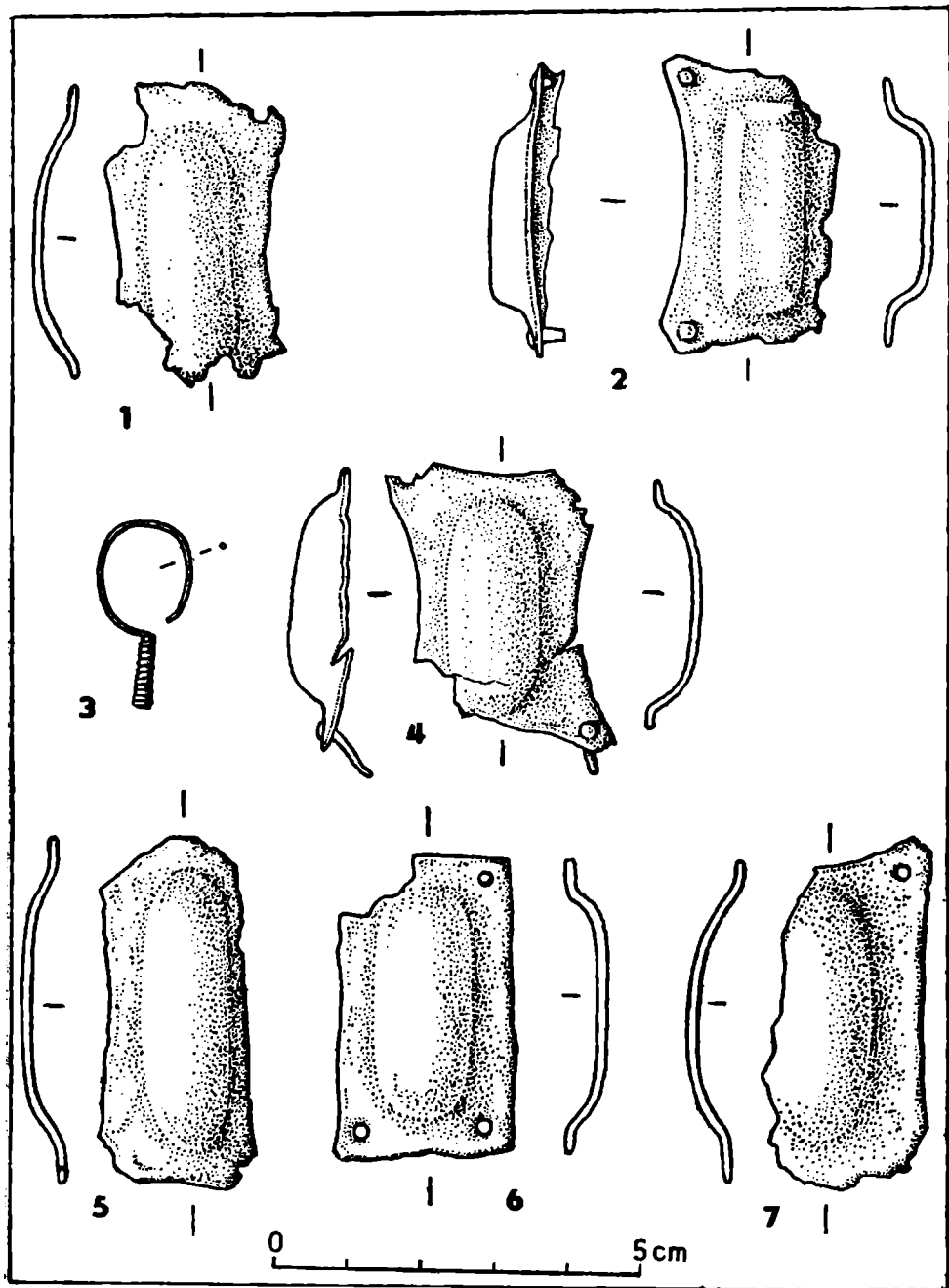
DARINA BIALEKOVÁ

K OTÁZKE ÚZEMNÉHO ROZŠÍŘENIA SLOVANSKÝCH OZDOBNÝCH KOVANÍ S PUKLICOU V 9. STOROČÍ

Na troch slovanských hradiskách a to dvoch z územia Slovenska (Pobedim, okr. Trenčín; Mužla, časť Čenkov, okr. Nové Zámky) a jedného z Rakúska (Thunau am Kamp, Kr. Gars) vyskytli sa železné ozdobné kovania, ktoré aj napriek svojej nie veľkej atraktívnosti sú zaujímavé ako z hľadiska časového a územného výskytu, tak aj umeleckých podnetov a rozšírenia sortimentu výrobkov slovanského umeleckého kováčstva (obr. 1).

Obr. 1. Územné rozšírenie kovaní s puklicou. 1 — Pobedim, okr. Trenčín (ČSSR); 2 — Mužla, časť Čenkov, okr. Nové Zámky (ČSSR); Thunau am Kamp, Kr. Gars (Niederösterreich).

Obr. 2. Pobeďim, okr. Trenčín. Kovania s puklicou. 1 — inv. č. 730; 2 — inv. č. 786; 3 — inv. č. 619; 4 — inv. č. 619a; 5 — inv. č. 577; 6 — inv. č. 680; 7 — inv. č. 676.

Sú to obdĺžnikovité platničky vykované zo železného plechu, opatrené v rohoch otvormi pre drobné klinčeky alebo nity. Po röntgenovej expertíze nálezov z Pobodima a novšie aj z Mužle, časti Čenkov, možno konštatovať, že povrch týchto kovaní nie je, ako by sa dalo očakávať, zdobený nejakou umeleckou technikou (rytá alebo vyrážaná výzdoba, platovanie, tauzia alebo niello) a ich jediným výzdobným prvkom je stredová, jemne do oválu alebo hranatého koryťkovitého tvaru vytepaná konvexná puklica. Väčšina kovaní má boky v strede vykrojené, v dôsledku čoho sú potom rohy vyťahnuté došpicaté a to pôsobí značne dekoratívne. Nálezové okolnosti na slovanskom hradisku v Pobodime, tiež v Mužli, časť Čenkov, sú dostatočným kritériom pre to, aby sme vylúčili možnosť zamieňať ich s nejakými novovekými nálezmi.

Kovania s puklicou na slovanskom hradisku v Pobodime (poloha Hradištia, Podhradištia) vyskytli sa na úrovni vtedajšieho sídliskového niveau, prevážne v blízkosti valu, kde sa koncentruje najviac sídliskových objektov, tiež v deštrukcii fortifikačného telesa. V jednom prípade dve kovania s puklicou dostali sa do zásypu ženského hrobu, patriaceho ku skupine tých hrobov, ktoré výrazne dokumentujú vertikálnu stratigrafiu na hradisku a tým aj datovanie hradiska a pohrebiska (BIALEKOVÁ 1972, 124; 1975, 13). Kovania zachovali sa vo veľmi zlom stave a po konzervácii a rekonzervácii sa ich tvar a rozmery značne zmenili (obr. 2:1—2,4—7), takže ich pôvodný tvar a veľkosť bolo možno rekonštruovať len podľa prvotnej dokumentácie, vyhotovenej hneď pri ich vyzdvihnutí (obr. 3).

Jedno kovanie (inv. č. 577; obr. 2:5; 3:5) obdĺžnikovitého tvaru s vykrojenými bokmi (kovanie — dĺ 48—52 mm, š 20—33 mm, puklica — dĺ 39 mm, š 13 mm, v 4 mm) našlo sa v sekt. IV/6G, v sídliskovej vrstve v hĺ 60 cm, do ktorej sú zahĺbené hroby 61, 66. Z vrstvy je nôž, železné rydlo, okutia vedierok a ď.

Ďalšie dve kovania s publicou sú z blízkostí príbytku 11, ktorý sa rozkladá v sekt. II/11P a II/12D. Príbytok zanikol pri devastácii hradiska požiarom a v jeho vnútornom priestore sa našiel sklad nádob a množstva železných predmetov (depot X), ktorý najmä ostrohami a prevliečkou je dobre datovaný (BIALEKOVÁ 1977, 106—108, 112, Abb. 7; 10:4,5,7,9; 1981, 31, obr. 15). Jedno kovanie (inv. č. 676; obr. 2:7; 3:7) v sekt. II/11P ležalo 220 cm východne od steny uvedeného príbytku (kovanie — dĺ 45—56 mm, š 25—35 mm, puklica — dĺ 34 mm, š 14 mm, v 5 mm). Druhý exemplár bez vykrojených bokov, čo je zriedkavejší tvar (inv. č. 688; obr. 2:6; 3:6), našiel sa v tej istej hĺ (75 cm) ako predchádzajúce, ale v sekt. II/12D, 60 cm od sz rohu príbytku 11 (kovanie — dĺ 40—42 mm, š 24 mm, puklica — dĺ 32 mm, š 19 mm, v 5 mm). V sekt. II/11P a II/12D, mimo výplne príbytku, vyskytli sa aj ďalšie dobre datovateľné predmety a to listovité strelky a strelka s tuľajkou, stavebné kovania, ataša a okutie vedierka, nožíky a ď. Najzávažnejšie je však železné ozdobné kovanie na upevnenie meča k pásu (BIALEKOVÁ 1977, 148, Abb. 20), majúce predlohy vo včasnokarolínskom milie (BIALEKOVÁ 1982, 151, obr. 15).

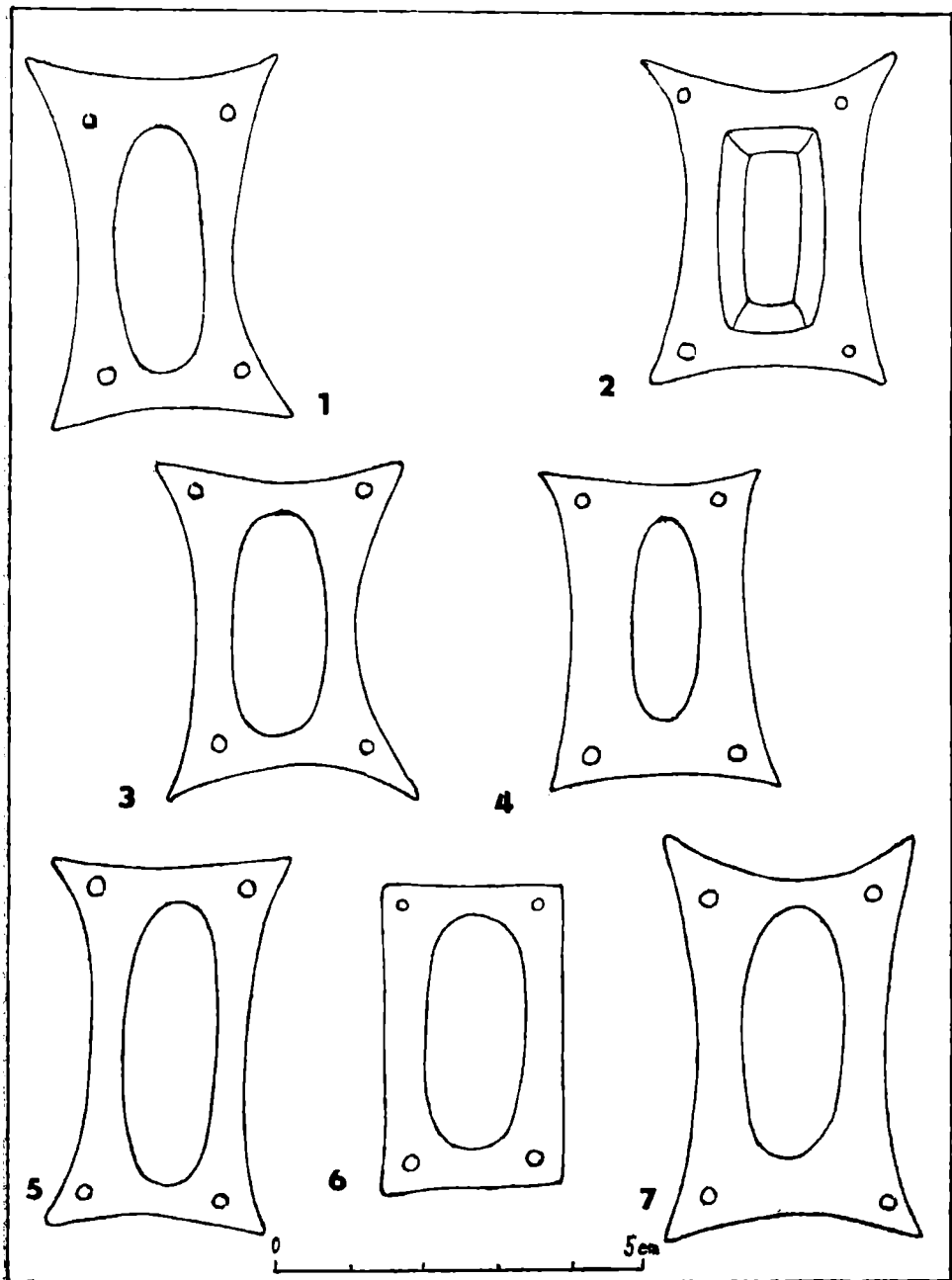
Aj ďalšie kovanie s puklicou (inv. č. 738; obr. 2:1; 3:1), zo sekt. III/12M, bolo v blízkosti príbytku 12, ktorý sa rozkladá v sekt. II/12H—III/12E (kovanie — dĺ 45—51 mm, š 21—33 mm, puklica — dĺ 35 mm, š 12 mm, v 4 mm). V severnej časti sektoru prebiehala vnútorná strana fortifikačného telesa, deštrukcia ktorého prekryla sídliskové niveau a tým aj nálezy súčasné s hradiskom. Z hĺ 60 cm, kde sa kovanie našlo, sú sekerovité hrivny, kostené a železné nástroje, okutia vedierok, ostroha (BIALEKOVÁ 1977, 105, Abb. 8:7), fragmenty dvoch železných misiek a ď. Do tejto sídliskovej aj deštrukčnej vrstvy bol zahĺbený hrob 96.

Z bezprostrednej blízkosti príbytku 13 je fragment ďalšieho kovania s puklicou (sekt. XI/12B, hĺ 40 cm; inv. č. 1087; zachov. dĺ 27 mm, š 25 mm, puklica — š 11 mm, v 6 mm).

V sekt. X/7N, v ktorom bola zachytená vonkajšia strana valu a časť priekopy, v hĺ 60 cm v deštrukcii valu, klesajúcej do priekopy, našlo sa kovanie (inv. č. 786; obr. 2:2; 3:2), ktoré jediné má puklicu vytepanú do hranatého korýtkovitého tvaru (kovanie — dĺ 37—45 mm, š 24—35 mm, puklica — dĺ 21—28 mm, š 8—15 mm, v 4 mm). V dvoch otvoroch kovania zachovali sa horné časti pôvodných klinčekov.

Nálezová situácia posledných dvoch kovaní je osobitá. Kovania boli totiž v zásype ženského hrobu 90, nachádzajúceho sa v sekt. II/11C. Oba sa našli v hĺ 85 cm, tesne nad kostrou. Prvé z nich (inv. č. 619a, obr. 2:4; 3:3) ležalo vedľa temena hlavy (kovanie — dĺ 39—46 mm, š 22 až 35 mm, puklica — dĺ 31 mm, š 13 mm, v 5 mm). V jednej dierke kovania sa zachoval pôvodný a úplný klinček s malou hlavičkou a veľmi zašpiateným koncom. Práve tento klinček, ktorého dĺ je 10 mm, môže vypovedať o funkcii kovania, k čomu sa ešte vrátim. Druhý exemplár, ktorý sa pri konzervácii rozpadol (inv. č. 619b, obr. 3:4), bol nad hornou časťou pravej ramennej kosti (pôvodné rozmery — dĺ 40—44 mm, š 24—30 mm, puklica — dĺ 28 mm, š 9 mm, v 5 mm). Obidva kovania sa tvarom a veľkosťou od seba trochu líšia, hoci koncepcia ich stvárnenia je rovnaká. Do zásypu hrobu dostali sa už v poškodenom stave, takže je oprávnený predpoklad, že ich výskyt v hrobe je náhodný. Túto eventualitu potvrdzuje aj ich dislokácia v hrobe. Pri kostre, 5 cm vľavo od lebky, na úrovni dolnej tretiny tváre, sa našla bronzová náušnica s jedným koncom stočeným do špirálovitej, mierne cylindrickej trubičky (obr. 2:3). Náušnica spolu s nálezmi z ďalších hrobov v tomto sektore (hroby 89, 91, 92) aj z vyššie uvedených hrobov a hrobov v susedných sektoroch (náušnice s uzlíčkami, s niekoľkonásobnou slučkou, dutou váľčekovitou trubičkou, sklené gombíky so zataveným železným pútkom, jednoduchá lunica bez výzdoby a ď.) je datovaná do poslednej tretiny 9.—zač. 10 stor. (HRUBÝ 1955, 226, tab. 78:16—17; DOSTÁL 1966, 32, obr. 7:11,12; 1970, 126—127; VIGNATIOVÁ 1977—1978, 151—152).

Charakteristickou črtou pobedimských kovaní s puklicou je, že boli vykované z veľmi tenkého železného plechu, čo sa nepriaznivo prejavilo na stave ich zachovania. Šesť exemplárov vyznačuje sa uniformitou umeleckého stvárnenia (obr. 2:1,4,5,7; 3:1,5,7), na jednom z nich je odchýlka

Obr. 3. Pobeďim, okr. Trenčín. Pôvodný tvar a veľkosť puklicových kovaní. 1 — inv. č. 738; 2 — inv. č. 786; 3 — inv. č. 619a; 4 — inv. č. 619b; 5 — inv. č. 577; 6 — inv. č. 688; 7 — inv. č. 676.

vo tvarovaní puklice (obr. 2:2; 3:2). Po formálnej stránke trochu odlišné sú len obdĺžnikovité pravouhlé kovania (inv. č. 688, 1087; obr. 2:6; 3:6). Veľkosť kovaní a výška puklice je približne rovnaká a zrejme bola determinovaná ich funkčnosťou. Aj spôsob upevnenia na podložku bol rovnaký, nešlo tu o prinitovanie, ale pribitie puklicových kovaní drobnými ostrými klinčekmi na podložku, ako to naznačujú zachované zvyšky dvoch a jedného celého klinčeka. Dĺžka klinčeka na kovaní inv. č. 619a (obr. 2:4; 3:3) poukazuje na aplikáciu kovaní s puklicou na pomerne tenkú podložku, ale zase nie takú tenkú, žeby bolo potrebné koniec klinca zahnúť, aby nevyčnieval a nezraňoval. Nešlo teda o upevnenie na kožu alebo remeň, ale skôr drevo.

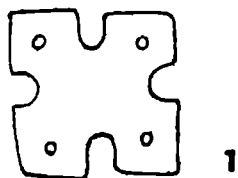
V Mužle, časť Čenkov, okr. Nové Zámky, v areáli hradiska (poloha Vilmakért) kovania s puklicou vyskytli sa výlučne vo výplni sídliskových objektov. Prvé kovanie s puklicou sa našlo v r. 1980 vo výplni príbytku (obj. 4/80). Kovanie je veľmi deformované a značne poškodené, ale aj napriek tomu je zrejme, že veľkosťou a tvarom je podobné s pobeďimskými. Jeho zachovaná dĺžka je 40 mm, š 25 mm (KUZMA—BÁTORA 1981, 152—153, obr. 81:6). Na ďalšie kovanie s puklicou sa prišlo v r. 1983 a to v zásype obilnej jamy (obj. 224/83) v hĺ 30—40 cm. V r. 1987, taktiež v zásype obilnej jamy (obj. 625/87), našlo sa päť kusov kovaní s puklicou, z toho dva v hĺ 80 cm, ostatné na dne jamy v hĺ 100 cm. Nálezy ešte nie sú skonšervované a preto neuvádzam ich presnejšie parametre, avšak podľa údajov autorov výskumu kovania boli podrobené röntgenovej expertíze, ktorá ukázala, že sú bez výzdoby a že sú medzi nimi zastúpené prosté obdĺžnikovité tvary aj tvary s vyrezanými bokmi a vysoko vyťahnutými rohmi (KUZMA—HANULIAK 1988, v tlači). Staršiu fázu nížinného hradiska v Mužli, časť Čenkov, v ktorej sa spomínané kovania s puklicou našli, na základe stratigrafie sídliskových objektov v areáli hradiska, tiež nálezov (ostrohy, misky sliezskeho typu, sekerovitá hrivna, pracovné nástroje, keramika) možno porovnávať a synchronizovať s pobeďimským hradiskom (KUZMA—OŽDANI—HANULIAK 1983, 145; KUZMA—ŠALKOVSKÝ 1985, 141).

Treťou lokalitou, na ktorej sa našli železné kovania s puklicou je slovanské hradisko v Thunau am Kamp, Kr. Gars, v Dolnom Rakúsku (FRIESINGER—MITSCHA—MÄRHEIM 1972, 209, 212, 222; FRIESINGER H. a I. 1977, 103—126). Dosaiaľ nepublikovaný nález je inštalovaný v expozícii Landesmusea v Garsi. Podľa informácie prof. dr. H. Friesingera, ktorý výskum v Thunau am Kamp vedie, kovanie s puklicou, veľmi podobné pobeďimským exemplárom, pochádza zo sídliskovej vrstvy staršej fázy hradiska v polohe Holzwiase, ktorá bola opevnená v prvej pol. 9. stor. drevozemným valom s roštovou konštrukciou a palisádou (FRIESINGER—VACHA 1987, obr. s. 138 vľavo). Hradisko zaniklo požiarom, no už v druhej pol. 9. stor. na mieste zničenej fortifikácie bola postavená nová, budovaná komorovým systémom a spevnená z vonkajšej strany kamenným múrom (FRIESINGER—VACHA 1987, obr. s. 138 vpravo). Toto mladšie hradisko sa spája s konkrétnym vlastníkom („venerabilis

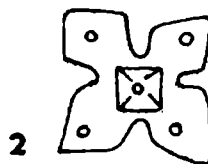
vir Joseph“) slovanského pôvodu, doloženým listinne (FRIESINGER—VACHA 1987, 139). Staršie hradisko v polohe Holzwise bolo pomerne husto osídlené a pochádza z neho početný, dosiaľ ešte kompletne nevyhodnotený materiál, uložený v Landesmuseum v Garse. Najvýraznejšie publikované nálezy, ako ostrohy a ich súčasti, prevliečky s dlhým pútkom (FRIESINGER—VACHA 1987, 119, 136—139, obr. s. 122 dolu vľavo a vpravo) sú veľmi podobné nálezom z Pobedima, Mikulčíc (POULÍK 1975, 54, 138—142, tab. 74:3,4; KLANICA 1984, Abb. 7; 8), Břeclavi—Pohanska (DOSTÁL 1975, 225, obr. 18:19,20,24; 28:5; 1977—1978, 109, 118—119, 130, obr. 4:11, tab. IX:1; 1978, 146—149, obr. 14:1—7,9—11, 18—29; 16:11,12,14) a ďalších lokalít z prvej pol. 9. stor.

Súveké, typologicky aj funkčne podobné nálezy, akými sú železné kovania s puklicou z uvedených slovanských hradísk, nie sú mi zatiaľ známe, ale zrejme ide o inšpiračné zdroje z včasnokarolínskeho a možno aj severoeuroeurópskeho milieua, odkiaľ sa, najmä od konca 8. stor. a v prvej pol. 9. stor. dostávali umelecké podnety alebo priamo aj importy do prostredia stredoeurópskych Slovanov (POULÍK 1968—1970, 124—144; CAPELLE 1968, 229—244; BIALEKOVÁ 1979, 93—103).

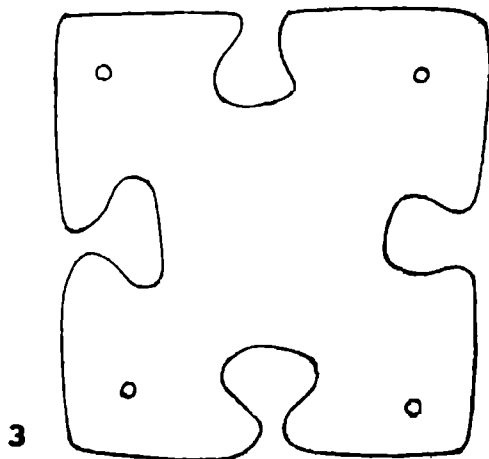
Typologicky blízke, ale časovo vzdialené (posl. tretina 4.—zač. 5. stor.) je štvorcovité bronzové kovanie s puklicou z opaska, nájdené v Urach (poloha Runde Berg), opatrené štvoricou otvorov pre nity v rohoch kovania (KOCH 1984, 79, 201, Taf. 5:1,2). O niečo neskoršie (6. stor.) je centrálné kovanie čelného remeňa konskej ohlávky z kniežacieho hrobu 1782 v Krefeld-Gellep (PIRLING 1964, 188—216, Taf. 47:1; 52:1a). Ako jediné z celej garnitúry malo v strede osadený oválny, vypuklý almandín. Štvorcovité kovania so stredovou puklicou, alebo pyramidálne formovanou čelnou stranou a s otvormi pre nity v rohoch kovania, sa v 7.—8. stor. vyskytujú na franských pohrebiskách a to ako súčasť remeňa na upevnenie spathy alebo meča. V Donzdorfe boli v hroboch 30, 39, 65, 92 (NEUFFER 1972, 94, Abb. 6; Taf. 9B:1—2; 16:7,8; 28:4,5). Vplyvy včasnokarolínskeho umenia prejavili sa aj vo vikingskom prostredí, vidíme to na kovaniach opaska alebo konského postroja vo Välsgårde 6 (ARWIDSON 1942, 56, 81, Taf. 19:978,402,406; 21:301,302; 22:317,318; 23:313,346,312,345), kde obdĺžnikovité kovania konského postroja boli zdobené hlbokým vruborezom a ornamentom, príznačným pre včasnokarolínsku renesanciu. Podobného typu sú obdĺžnikovité kovania konského postroja z Halla. Vo Välsgårde 6 konský postroj je datovaný do 8. stor., v Halla do 9. stor. (ARWIDSON 1942, 132; ARWIDSON—ØLSEN 1977, 505—516, Abb. 353). K našim kovaniam s puklicou koncepcne príliehavé analógie sú z územia Nórska (Fure, Borghaug, Vikesdal, Marvik, Strand). Sú to honosné, bronzové, pozlátené kovania zdobené inzulárnym štýlom, s pyramidálne vyklenutou stredovou časťou. Pôvodne patrili k drobnému sakralnému umeniu (knižné obloženie), ktoré Vikingovia ulúpili v Anglicku, Škótsku a Írsku a potom doma prerobili na spony. Je zaujímavé, že okolo 75 % sakrálnych kovaní a 68 % kovaní konského postroja z okruhu inzulárneho umenia bolo takto prispôbených inej

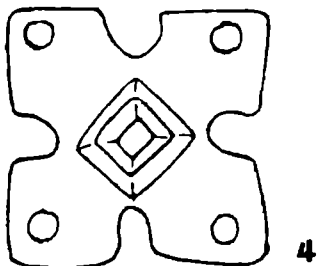
1

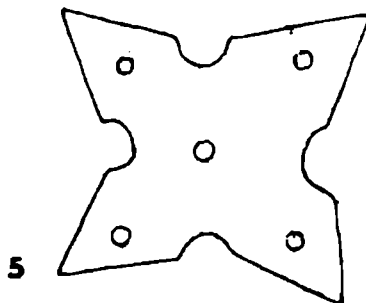
2

3

4

5

Obr. 4. Křížové kovania konského postroja. 1 — Stengade I (Dánsko); 2, 4 — Ladby (Dánsko); 3 — Budeč (ČSSR); 5 — Břeclav-Pohansko (ČSSR).

funkcií. Naproti tomu ulúpené kovania opaska sa neupravovali. V Nórsku hroby s inzulárnymi importami patria už na koniec 8.—začiatok 9. stor. Do toho istého obdobia spadajú aj včasnokarolínske importy v Škandinávii (WAMERS 1985, 13, 20, 30—31, 40—41, 50, 73—75, 93, 96, 99, 101—102, Taf. 11:4; 14:1,3,4; 15:3, Karte 2). Súviselo to s expanziou Vikingov do západnej Európy, ale popritom časť včasnokarolínských importov dostala sa na územie Škandinávie aj obchodom. Podobná situácia javí sa na kontinente, mimo územia franskej ríše, kde sa včasnokarolínske importy ku Slovanom dostávali najmä v dobe vlády Karola Veľkého a bezprostredne po jeho smrti (blatnicko-mikulčický horizont, horizont Biskupija-Crkvina). V čase týchto kontaktov stredoeurópskych Slovanov s franskou ríšou dostali sa na naše územie aj zvláštne krížové kovania konského postroja (obr. 4:3,5), ktoré sa našli na hradisku v Břec-lavi-Pohansku (DOSTÁL 1977—1978, 107, 114, 118, 119, 126, 130, obr. 4:12; tab. XI:9) a na hradisku v Budči (VÁŇA 1981, 127—132, obr. 3:5). Krížové kovania podobného typu a asi aj pôvodu o niečo neskôr objavili sa aj na vikinských lokalitách, napr. v Stengade I, Thumbby-Bienebek (MÜLLER—WILLE 1987, 38, 40—41, 43, 69, 72, 74, Abb. 23. Taf. 92: 1—16), Ladby-Skibet (THORVILDSSEN 1957, fig. 45; 48) ako súčasti konského postroja (obr. 4:2,4). Je otázne, či tieto kovanie prešli určitou funkčnou a nakoniec aj tvarovou transformáciou (náznak takýchto krížových kovaní badať napr. na dvojdielných kovaniach opaska zo ženského hrobu 599 v Schretzheim, kde sú datované medzi r. 660—680; KOCH 1977, 36, 127—128; Taf 157:14—15,18—19; 198:14—15,18—19), alebo od samého začiatku patrili ku kovaniam konského postroja.

Z vyššie uvedeného vidieť, ako včasnokarolínske podnety a predlohy boli často prispôbované vkusu a potrebám konzumentov. Takouto vývojovou zmenou mohli, ale aj nemuseli, prejsť aj železné kovania s puklicou, ktoré síce patria k umeleckým výkovkom slovanských kováčov, ale rozhodne nepatria ku špičkovým prácam. Ich presnú funkciu ešte nepoznáme. Mohlo ísť rovnako o skromnejšie ozdoby opaska alebo konského postroja, ako aj o ozdobné kovania drevených schránok, truhlic, prípadne iných predmetov. Vzhľadom na spôsob aplikácie týchto kovaní na predmet drobnými, ostrými klinčekmi, ako to dokumentujú nálezy z Pobedima (obr. 2:2,4), posledná uvedená eventualita je najpravdepodobnejšia. Aj ich výskyt v sídliskových objektoch alebo ich blízkosti naznačuje, že nejakým spôsobom súvisia s vnútorným vybavením príbytkov. Je zaujímavé, že v Pobedime viažu sa výlučne len na hradisko a nie sú na sídliskách s ním súčasných. Aj na ďalších dvoch lokalitách našli sa v areáli hradísk a teda svojím spôsobom reprezentujú dvorskú kultúru.

Všetky tri lokality s výskytom železných kovaní s puklicou patria k tým opevneným slovanským centráam, ktoré boli vybudované tesne po zmene politickej situácie v strednej Európe po zničení avarskej ríše Karolom Veľkým, v čase, kedy franskí analisti zaznamenali vznikanie slovanských regnae na území severne od Dunaja (BIALEKOVÁ 1985, 133 až 136). Hradisko v Thunau am Kamp, vybudované v oblasti so silným

slovanským zázemím (HAVLÍK 1963) v prvej pol. 9. stor. patrilo do okrajovej územnej sféry formujúceho sa moravského štátu. Podobnosť náleзов zo všetkých troch hradísk naznačuje na rovnaký rytmus ich vývoja a spoločné inšpiračné zdroje slovanského umeleckého kováčstva v prvej pol. 9. storočia.

Cielom príspevku je obrátiť pozornosť na tieto nenápadné kovania, ktorých po preverení nálezových fondov bude určite viac. Po odovzdaní rukopisu do tlače Dr. J. Vignatiová, CSc. upozornila ma na nepublikované kovanie s puklicou z predhradia (obj. 308) hradiska v Břeclavi-Pohansku (VIGNATIOVÁ 1988, 76, tab. 117:1), začo jej srdečne ďakujem. Taktiež dodatočne som zistila, že poškodené kovanie tohoto typu z hradiska vo Vyšnom Kubíne (okr. Dolný Kubín) v polohe Ostrá skala bolo omylom priradené k nálezom púchovskej a nie slovanskej fázy hradiska (BUDINSKÝ—KRIČKA 1965, 178, obr. 5:3), kam nesporne patrí. P. Čaplovič sa o kovaní nezmieňuje (ČAPLOVIČ 1987, 213—232).

L I T E R A T Ů R A

- ARWIDSON, G. 1942: Västgärde 6. Uppsala—Stockholm.
- ARWIDSON, G.—ØLSEN, P. 1977: Die Kunst der Volkerwanderungs-, Vendel- und Wikingerzeit. In: STENBERGER, M.: Vorgeschichte Schwedens. Berlin, 505—516.
- BIALEKOVÁ, D. 1972: Výskum slovanského hradiska v Pobedime, okr. Trenčín, AR 24, 121—129.
- BIALEKOVÁ, D. 1975: Pobedim, Überblick über die slawischen Fundstellen. Nitra.
- BIALEKOVÁ, D. 1977: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung), SIA 25, 103—160.
- BIALEKOVÁ, D. 1979: Zur Datierungsfrage archäologischer Quellen aus der ersten Hälfte des 9. Jh. bei den Slawen nördlich der Donau. In: Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave Bratislava 7—14 septembre 1975. Tome 1. Bratislava, 93—103.
- BIALEKOVÁ, D. 1981: Dávne slovanské kováčstvo. Bratislava.
- BIALEKOVÁ, D. 1982: Slovanské pohrebisko v Závade. SIA 30, 123—164.
- BIALEKOVÁ, D. 1985: Die ethnische Verhältnisse im nördlichen Karpatenbecken am Ende des 8. und zu Beginn des 9. Jahrhunderts und die Anfänge der Staatsbildung der mährischen Slawen. In: Die Bayern und ihre Nachbarn, Teil 2. Wien, 133—136.
- BUDINSKÝ—KRIČKA, V. 1965: Badania w północnej części Karpat słowackich w latach 1963—1964. In: AAC VII/1—2, 178—183.
- CAPELLE, T. 1968: Karolingischer Schmuck in der Tschechoslowakei. SIA 16, 229—244.
- ČAPLOVIČ, P. 1987: Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku. Martin.
- DOSTÁL, B. 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.
- DOSTÁL, B. 1970: Severovýchodní předhradí Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 15, 117—144.
- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DOSTÁL, B. 1977—1978: Zemnice s depotem pod valem hradiska Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 22—23, 103—134.
- DOSTÁL, B. 1978: Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska 1958 až 1978. In: VVM 30, č. 2, 129—157.

- FRIESINGER H. a I. 1977: Niederösterreich. Das erste Jahrtausend nach Christus. Wien, 103—126.
- FRIESINGER, H.—MITSCHA-MÄRHEIM, H. 1972: Výskum na hradisku Schanze v Thunau pri Garse, Dolné Rakúsko. In: Monumentorum tutela 8. Bratislava, 209—227.
- FRIESINGER, H.—VACHA, B. 1987: Die vielen Väter Österreichs. Römer — Germanen — Slawen. Eine Spurensuche. Wien.
- HAVLÍK, L. E. 1963: Staří Slované v rakouském Podunají v době od 6. do 12. století. In: Rozpravy ČSAV 73, č. 9.
- HRUBÝ, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- KLANICA, Z. 1984: Die südmährische Slawen und anderen Ethnika im archäologischen Material des 6.—8. Jahrhunderts. In: Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.—10. Jahrhundert. Symposium Nové Vozokany 3.—7. Oktober 1983. Nitra, 139—150.
- KOCH, U. 1977: Das Reihengräberfeld bei Schretzheim. Berlin.
- KOCH, U. 1984: Der Runde Berg bei Urach V. Die Metallfunde der frühgeschichtlichen Perioden aus den Plangrabung 1967—1981. Heidelberg.
- KUZMA, I.—BÁTORA, J. 1981: Prvá sezóna výskumu v Mužle-Čenkove. AVANS 1980, 152—154.
- KUZMA, I.—OŽDANI, O.—HANULIAK, M. 1983: Tretia sezóna výskumu v Mužle-Čenkove. AVANS 1982. Nitra, 143—147.
- KUZMA, I.—ŠALKOVSKÝ, P. 1985: Piata sezóna výskumu v Mužle-Čenkove. AVANS 1984. Nitra, 140—142.
- KUZMA, I.—HANULIAK, M. 1988: Osma sezóna výskumu v Mužle-Čenkove. AVANS 1987 (v tlači).
- MÜLLER-WILLE, M. 1987: Das wikingerzeitliche Gräberfeld von Thumbby-Bienebek (Kr. Rendsburg-Eckernförde). Teil II. In: Offa-Bücher, Bans 62. Neumünster.
- NEUFFER, E. M. 1972: Der Reihengräberfriedhof von Donzdorf. Stuttgart.
- PIRLING, R. 1964: Ein fränkisches Fürstengrab aus Krefeld-Gellep. Germania 42, 188—216.
- POULÍK, J. 1968—1970: Beziehungen Grossmährens zu den europäischen Kulturgebieten. In: Jb. f. Landeskunde von Niederösterreich NF, 38. Wien, 124—144.
- POULÍK, J. 1975: Mikulčice. Sídlu a pevnost knížat velkomoravských. Praha.
- THORVILDSEN, K. 1957: Ladby-Skibet. København.
- VÁŇA, Z. 1981: Stav a perspektívy výzkumu Budče (vývoj osídlení a opevnění). In: Současné úlohy československé archeologie, Valtice 17. 10.—10.10. 1978. Praha, 127—132.
- VIGNATIOVÁ, J. 1977—1978. Břeclav-Pohansko — jhozápadní předhradí (výzkum (1960—1962). Kostrové hroby. SPFFBU E 22—23, 135—154.
- VIGNATIOVÁ, J. 1988: Slovanské osídlení na jižním předhradí Pohanska. Kandidátská disertace. Brno.
- WAMERS, E. 1985: Insularer Metallschmuck in wikingerzeitlichen Gräbern Nord-europas. Untersuchungen zur skandinavischen Westexpansion. In: Offa-Bücher, Band 56. Neumünster.

ZUR FRAGE DER TERRITORIALEN VERBREITUNG SLAWISCHER BESCHLÄGE MIT BUCKELZIER IM 9. JAHRHUNDERT

Auf drei slawischen Burganlagen, und zwar in Pobedim, Bez. Trenčín (ČSSR), Mužla, Teil Čenkove, Bez. Nové Zámky (ČSSR) und Thunau am Kamp, Kr. Gars (N.—Ö.) fanden sich Beschläge mit Buckelzier, die aus dünnem Eisenblech gehämert waren (Abb. 1). Auf der Burganlage in Pobedim erschienen sie auf dem damaligen Siedlungsniveau (Sekt. IV/6G; Inv. Nr. 577; Abb. 2:5; 3:5), in der Nähe der

Wohnhütte 11 (Sekt. II/11P; Inv. Nr. 676; Abb. 2:7; 3:7; Sekt. II/12D; Inv. Nr. 688; Abb. 2:6; 3:6), in der Wohnhütte 12 (Sekt. III/12M; Inv. Nr. 738; Abb. 2:1; 3:1), in der Wallversturzschicht (Sekt. X/7N; Inv. Nr. 786; Abb. 2:2; 3:2) und in der Einfüllung des Grabes 90 (Sekt. II/11C; Inv. Nr. 619a; Abb. 2:4; 3:3; Inv. Nr. 619b; Abb. 2:6; 3:6), in der Nähe der Wohnhütte 12 (Sekt. III/12M; Inv. Nr. 738; Abb. 2:1; 3:1) und 13 (Sekt. XI/12B; Inv. Nr. 1087), in der Wallversturzschicht (Sekt. X/7N; Inv. Nr. 786; Abb. 2:2; 3:2) und in der Einfüllung des Grabes 90 (Sekt. II/11C; Inv. Nr. 619a; Abb. 2:4; 3:3; Inv. Nr. 619b; Abb. 3:4). Aufgrund der vertikalen Stratigraphie auf der Burganlage (BIALEKOVÁ 1972, 124; 1975, 13) und nach Begleitfunden werden die Beschläge mit Buckelzier in das erste Drittel des 9. Jh. datiert (BIALEKOVÁ 1977, 106—108, 112, 148, Abb. 7; 8:7; 10:4,5,7,9; 20). Von der slawischen Burganlage in Mužla, Teil Čenkov, stammen sieben Exemplare, die in der Verschüttung einer Wohnhütte (Obj. 4/80) und in der Einfüllung zweier Getreidegruben (Obj. 224/83; 625/87) gefunden wurden. Die Beschläge mit Buckelzier samt den weiteren Funden (Sporen, Axtbarren, Schüsseln des schlesischen Typs, Keramik) können mit den Pobedimer verglichen und auch mit ihnen synchronisiert werden. Die ältere Phase der Burganlage in Mužla, Teil Čenkov, ist in die erste Hälfte des 9. Jh. datiert (KUZMA—BÁTORA 1981, 152—153; Abb. 81:6; KUZMA—OŽDÁNI—HANULIAK 1983, 145; KUZMA—ŠALKOVSKÝ 1985, 141; KUZMA—HANULIAK, 1988, im Druck). Im nieder österreichischen Thunau am Kamp, Kreis Gars, Flur Holzweise, wo sich eine ältere slawische Burganlage aus der ersten Hälfte des 9. Jh. befand (FRIESINGER—MITSCHA—MÄRHEIM 1972, 209, 212, 222; FRIESINGER—VACHA 1987, 119, 122, 136—139), erschien zusammen mit den Beschlägen mit Buckelzier ähnliches Inventar wie in Pobedim, Mužla—Čenkov, Mikulčice (POULÍK 1975) und Pohansko bei Břeclav (DOSTÁL 1975, 225 ff.; 1977—1978, 103—134; 1978, 129—157). Der unveröffentlichte Fund des Beschlages mit Buckelzier vom Burgwall in Thunau am Kamp ist im Landesmuseum zu Gars installiert. Direkte Analogien zu den besprochenen Beschlägen mit Buckelzier sind nicht bekannt, doch handelt es sich offenbar um Inspirationsquellen aus west- und nordeuropäischem Milieu (PIRLING 1964, 216, Taf. 471; ARWIDSON 1942, 54—55, 64, Taf. 20:304—398; 21:289,301,302,304; 26:587,600,607,609; ARWIDSON—ØLSEN 1977, 513—514, Abb. 353; WAMERS 1985, 93, 96, 99, 101, Taf. 11:4; 14:1,3,4; 15:3), von wo Kunstanregungen wie auch Importe in das Milieu der mährischen Slawen gelangten (Abb. 4), wo sie eigenwillig übernommen und nachgeahmt wurden. Die genaue Funktion der Beschläge mit Buckelzier ist nicht bekannt, doch konnte es sich genauso um bescheideneren Gürtel- oder Pferdegeschirrzierat handeln wie auch um Zierbeschläge von Holzkistchen oder Truhen. In Anbetracht der Befestigungsart dieser Beschläge auf die Unterlage mit kleinen scharfen, 10 mm Langen Nägeln, wie es die Funde aus Pobedim dokumentieren (Abb. 2:2,4), ist die Letztangeführte Möglichkeit am wahrscheinlichsten. Alle drei Fundorte mit dem Vorkommen von Beschlägen mit Buckelzier gehören zu jenen Burganlagen, die knapp nach der veränderten politischen Situation in Mitteleuropa nach der Vernichtung des awarischen Reiches durch Karl den Großen errichtet wurden, in jener Zeit, wann die fränkischen Annalisten die Entstehung slawischer Regnae im Gebiet nördlich der Donau vermerkten. Die Ähnlichkeit der Funde auf allen drei Burganlagen deutet auf ihren gleichen Entwicklungsrhythmus und gemeinsame Inspirationsquellen des slawischen Kunstschmiedehandwerks in der ersten Hälfte des 9. Jh.

Nach dem Abgeben des Manuskriptes machte mich Dr. J. Vignatiová, CSc. auf einen unveröffentlichten Beschlag mit einem Zierbuckel aus der Vorgrub des Burgwalls in Břeclav—Pohansko (Objekt 308) aufmerksam (VIGNATIOVÁ 1988, 76, Taf. 117:1). Ebenfalls habe ich nachträglich festgestellt, daß ein beschädigter Beschlag dieses Typs auf dem Burgwall in Vyšný Kubín (Bez. Dolný Kubín), in der Lage Ostrá skala gefunden wurde, irrtümlich wurde er jedoch in die Púchover Phase des Burgwalls gereiht und nicht in die Phase des slawischen Burgwalls, zu der er verwiesen werden muß (BUDINSKÝ—KRIČKA 1965, 178, Abb. 5:3; ČAPLOVIČ 1987, 213—232).